

Licejsko poslopje v Ljubljani.

Spisal P. pl. Radics.

Pretekli mesec so začeli podirati v Ljubljani zgodovinsko znamenito licejsko poslopje, ki je bilo več nego sto let velikega pomena za kulturni razvoj Ljubljane, Kranjske dežele in slovenskega naroda. Velikonočni potres l. 1895. je bil popolnoma pokvaril to starodavno stavbo, ki je služila toliko let v šolske namene nadarjeni slovenski mladini. Vsa učilišča, počenši od takozvane normalke pa do filozofske in teološke fakultete, so imela prostora pod to streho. Tisoč in tisoč slovenskih sinov si je postavilo tukaj temelj svoji nadaljnji visokošolski naobrazbi ter se pripravilo za svoj poznejši poklic. Povoda je torej dovolj, da se nekoliko ozremo nazaj ter v kratkih potezah očrtamo zgodovinske podatke te stavbe . . .

Leta 1073. je bogati ljubljanski trgovec, Peter Baldavic, ustanovil cerkev sv. Filipa ter jo preskrbel s potrebnimi dohodki. Graditi so jo začeli meseca maja istega leta na prostoru, kjer stoji sedaj (1662) frančiškanska cerkev.

S prispevki ljubljanskih meščanov so leta 1233. poleg te cerkve sezidali samostan za novodošle frančiškane »minorum conventualium«.

Prvi gvardijan se imenuje frater Vincentius 1242. v neki listini gornjegrajskega opata Henrika.

Dne 6. avgusta 1269. leta je izdal v tem samostanu (in domo fratrum minorum) briksenski škof Bruno (lastnik blejskega gradu) neko listino pl. Hartenbergu; kot priča se navaja med drugimi tudi vojvoda Ulrik Koroški.

Leta 1382. je samostan pogorel z okolico vred.

Leta 1403. so začeli zidati novi samostan ter ga dokončali leta 1412.

Leta 1519. so utrjevali Ljubljano vsled neprestanih turških napadov in pri tej priliki prizidali samostanu okrogel stolp.

V letih 1527.—1533. so zgradili utrdbo na poljanski strani poleg takozvanih »kloštrskih vrat«, 1560. l. pa voglat stolp pred »kloštrskimi vrati« proti Gradu.

1575. (v reformacijski dobi) je samostan propal, ker so se luteranski prebivalci branili dajati miloščino frančiškanom.

V letih 1578—1580. so pokopavali na samostanskem pokopališču — »Freythof« — (na prostoru pred sedanjo Mahrovo hišo, kjer

je stala nekdanj cerkev) in pa pod križevim potom v cerkvi sami mrliče protestantovske vere. Tako so pokopali n. pr. l. 1580. 9. oktobra Ivana pl. Auersperga (Turjaškega); nagrobni govor mu je govoril superintendent Spindler. O nekem drugem takem pogrebu pa frančiškani niso dovolili predikantu prestopiti samostanskega praga.

Leta 1596. so se naselili v frančiškanskem samostanu v Ljubljano došli jezuiti, katerim pa so bili prostori premajhni; zato so se kmalu potem preselili v ces. hospital pri sv. Jakobu, hospital pa so premestili v frančiškanski samostan.

Dne 15. februarja leta 1612. so se zopet naselili v svojem samostanu frančiškani, katere je bil nazaj pozval škof Tomaž Hren.

Dne 6. marca leta 1612. in dne 20. marca leta 1613. so kranjski stanovi dovolili frančiškanom najprej 500 gld., pozneje pa 200 kron t. veljave za pozidavo cerkve in samostana, dne 7. maja leta 1650. pa zopet 300 gld. za prenovljenje refektorija in stolpov.

Leta 1784. so frančiškani vsled cesarske odredbe ostavili svoj dosedanji samostan ter se nastanili s 1. novembrom istega leta v prostorih, kjer bivajo še dandanes.

Leta 1786. so podrli staro frančiškansko cerkev „Marije v nebo vzete“ s križevim potom vred, kjer je bilo 20 grobišč najuglednejših rodbin v deželi. (Auersperg, Blagaj, Barbo, Coppini, Gallenberg, Moškon, Zojs i. t. d.). Pri tej priliki so našli 340 še ne prav strohnelih trupel in pa posodico, v kateri je bilo srce turjaškega kneza.

Še istega leta je inženier Schemerl vsled naročila cesarja Jožefa II. odobril samostansko poslopje za posvetno uporabo — potem ko so se bili prejšnje leto (1685.) v njem naselili usmiljeni bratje ter ustanovili bolnico, katero so pa čez nekaj mesecev premestili v samostan bosopetih menihov (kasnejša deželna bolnica ob Dunajski cesti, sedaj tudi že podrt).

Leta 1787. so kranjski stanovi sprejeli predlog c. kr. kresijskega urada, kakor ga je bil sprožil znani kranjski zgodovinar Anton Linhart, in ki je meril na to, da se bivši frančiškanski samostan izpremeni v ljudsko šolo, kjer naj bi bilo prostora tudi za latinske ter filozofske šole in pa za projektovano učno knjižnico.

C. kr. učna knjižnica je bila kot c. kr. licejska knjižnica ustanovljena konec 18. stoletja. Nastala je iz zbirk, ki so jih dali: kmetijska družba, privatna biblioteka Karla Peera, knjižnica Zatiškega in Freudentalskega samostana, obutih in bosih Avgustincev in Jezuitov v Ljubljani ter Servitov v Devinu. Vse te zbirke so dale

skupaj 19.415 zvezkov. Čitalnica v licejski knjižnici je bila otvorjena l. 1793. Pozneje se je pomnožila knjižnica še z zbirkami, ki so jih imele bivše deželne evangelske (protestantovske) knjižnice Trubarjeve, Dalmatinove in Bohoričeve ter drugih pisateljev XVI. stoletja. Te knjige so se nahajale večinoma v škofijski rezidenci v Gornjem gradu. Leta 1801. je štela licejska biblioteka že 23.239 zvezkov. Veliko dragocenih, zlasti za slavistiko važnih knjig je priraslo licejski biblioteki, ko so se pridobile knjižnice barona Zoisa in Jerneja Kopitarja.

Današnja licejska bibl. šteje 55.667 zvezkov, 6966 sešitkov, 2414 listov, 420 rokopisov, 243 zemljevidov in 188 tiskovnih umotvorov.

Prvi bibliotekar je bil profesor filozofije in ravnatelj filozofskih tečajev na ljublj. liceju, Franc Wilde. Za časa francoske vlade (1809 do 1814) je bil njegov naslednik učenjak Charles Nodier. Za njim je prišel slovenski Mezzofanti, Matija Čop. Potem prof. Likavec in znani »Čebeličar« Kastelec. Za tem dr. Gotthard Muys, a sedanji bibliotekar je g. K. Štefan, skriptor pa prof. Pintar.

Obenem so zahtevali, da preide popolnoma v njihovo last, in plačali leta 1798. verskemu zakladu 9215 gld. v dvorni komorni obligaciji, 7 gld. in 44 kr. pa v gotovini. Vsa adaptacijska dela v letih 1788—1790 pa so stala 33 169 gld. 40 kr.

Meseca septembra 1790. se je pričela ljudska šola v novih šolskih prostorih, meseca novembra istega leta pa redni pouk gimnazijskih predmetov. Dve leti kasneje (1792.) je štela gimnazija (»licej«) 6 razredov z 203 učenci.

Tega leta se je predavala tudi filozofija in teologija v novem šolskem poslopju. Sploh je služilo poslej raznim sličnim namenom. Nižja realka, učiteljišče, glasbena in risarska šola, deželni muzej, historično društvo in še mnogo drugih takih zavodov je bilo pod to streho.

Za časa francoskega gospodarstva na Kranjskem se je ustanovila v Ljubljani pravna akademija, na kateri se je po prerodu narodov (l. 1848.) predavalo več pravnih predmetov v slovenščini.

Šolskim namenom je služilo to poslopje, ki se pravkar podira, do meseca septembra 1899. l., ko se je preselila c. kr. višja gimnazija (l. državna) kot zadnji zavod iz licealnega poslopja v svoje nove prostore ob kolizeju.

Še se blesti nad vhodom posvetilo, spominjajoče se plemenitega cesarja Jožefa II., toda zidovje se ruši — kmalu izgine tudi ono.

Kdo prešteje vse one, ki so v teku enega stoletja izšli izpod te strehe med življenje ter se odlikovali v raznih službah? Da ne

omenjamo sedaj živečih mož, ozrmo se le nekoliko v preteklost! Pred nami se bleste imena: Prešeren, Knoblehar, Ulepič, Lehman, Bleiweis, V. F. Klun, Dežman, Toman, Dimic, Hicinger, E. H. Costa, Jurčič, Levstik, Erjavec in mnogo drugih. Vege ni med njimi, kajti on je zagovarjal svoje »disertacijske these« še v starem poslopju filozofske fakultete, v takozvani redutni palači, na katere mestu stoji danes moderno učilišče za žensko mladino.

Novija pripovetka u Srba.

Za »Ljubljanski Zvon« napisal¹⁾ prof. Andra Gavrilović (Beograd).

eka mi se ne zameri što ću, upitan od uredništva »Ljublj. Zvona« o novijoj i najnovijoj pripoveci i romanu u Srba, početi govor kratkim literarno-istoriskim napomenama o razviću beletristike srpske. Taj je razvitak u nas obeležen istim onim menama, po kojima se u književnoj teoriji izlažu vrste i pravci umetničke pripovetke.

Tek je dvadeset godina, kako se pripovetka srpska uputila pravcem, koji joj daje pravo na naziv umetničkog dela. Oko nekih sedam decenija ona se pisala ali ne i studovala onako, kako se danas traži od pripovedača i romansijera.

Sve se to tiče poglavito pripovetke u običnijem smislu; roman pak bejaše veoma retka pojava, još redje sreće. Ni danas roman srpski nema da pokaže takmaca n. pr. nekim Krsnikovim romanima. Najbolji pripovedač Slovenskoga Juga — Laza Lazarević — nije pisao romana; najdarovitiji srpski pripovedač — Janko Vesilinović — nije bio spremljen za roman . . .

Svi su ovi navodi, razume se, lično mišljenje pisca ovih vrsta, zato — vratimo se početku govora o literarno-istoriskom razvitku srpske beletristike.

* * *

Prvo doba umetničke pripovetke srpske pripada pravcu romantičkom. Ali je pitanje: da li smo još i sada sa svim izišli iz toga doba? Tome se ne treba čuditi. Bujan i zdrav mlad narod odista je proživeo sav vek svoj romantičkim životom: takva mu je istorija, pa

¹⁾ Na našo posebno prošnju je napisal g. Gavrilović svoj članek z latinitico.